

І РАЗДЕЛ

АНАЛИЗ НА КАЧЕСТВОТО НА ДООИ ЗА УС И НА УЧЕБНИТЕ ПРОГРАМИ ПО **ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИЯ** С ОГЛЕД НА СЪВРЕМЕННИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ И ЛИЧНОСТНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ И ПРИОРИТЕТИ В ОБЩОЕВРОПЕЙСКОТО ПРОСТРАНСТВО

Изработването и въвеждането на Държавни образователни изисквания за учебно съдържание (ДООИ за УС) по всички учебни предмети и в частност по История и цивилизация беше изключително важен етап в процеса на модернизация на средното образование. Те задават нови ориентири в целите и качеството на историческата образованост, в модернизирането на технологията на обучение, във възможностите за обективизиране на системата за оценяване на учениците. Те прилагат съвременните достижения на педагогическата наука, отразяват плуралистичния характер на историческото познание, основават се на значимите ценности на нашето съвремие. Също така Държавните образователни изисквания за учебно съдържание по История и цивилизация съдържат в себе си изисквания и потенциал за изработване на учебна документация с ново качество – учебни програми, учебници, учебни помагала.

Този потенциал в значителна степен се реализира с изработването на Учебни програми (УП) по История и цивилизация за целия курс на обучение по история в средното училище както за прогимназиалния етап V-VIII клас, така и за гимназиалния етап IX-XII клас. Изработването на програмите определено е постижение в цялостния процес на обновяване на учебната документация на средното училище. Едновременно с естественото разнообразие на цели, проблемно-хронологичен обхват, съдържание, степен на сложност на заложените знания, умения, отношения, Учебните програми по История и цивилизация за целия курс на обучение V-XII клас са базирани на няколко основни принципа, които представят една съвременна концепция за историческо образование в училище.

Тези принципи са:

- Постигане на ДООИ за УС по *История и цивилизация* и по *Гражданско образование* за гимназиалния етап на средната образователна степен.
- Значими и последователни междупредметни връзки както с останалите учебните предмети от културно-образователната област *Обществени науки и гражданско образование*, така и с учебните предмети от останалите културно-образователни области.
- Проблемно-тематичен подход и функционално разпределение на учебното съдържание.
- Баланс между различните аспекти на историческото съдържание (общество, политика, стопанство, изкуство, всекидневие и менталитет).
- Ориентация към значими ценности на съвременността (права на човека, върховенство на закона, демократични институции, национална и европейска идентичност).
- Осигуряване на вариативност и свободен избор както в работата на учителите, така и на авторите на учебници.

Това са изходните позиции, от която е направен предложеният анализ на **проактивността** на Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация според предложените в настоящия проект показатели. А те са:

А. Измерване на компетентностите (като условие за поддържане на качеството на образованието).

Б. Усвояване на базисни и специфични компетентности (комуникативни умения на роден език; комуникативни умения на чужд език; математическа грамотност и базови познания в областта на науките и технологиите; дигитални компетентности; умения за самостоятелно учене и събиране на информация; граждански компетентности и умения за междуличностно общуване; предприемачество; културни компетентности – изразяване на идеи, креативност, опит, емоционално и естетическо съпреживяване на света чрез музика, литература, пластични изкуства).

В. Социална (гражданска, професионална/икономическа) интеграция на ученика в обществото в неговата динамика.

Г. Утвърждаване на европейските ценности (върховенство на закона; гражданска отговорност; човешки права; толерантност).

Д. Реализация на стандартите в специфични регионални условия и социални контексти.

Е. Епистемологичен плурализъм на знанията.

Ж. Прилагане на съвременни образователни технологии: интерактивни методи, когнитивни теории, конструктивистки дизайн на обучението.

З. Ученикова мотивация за учене.

А. Измерване на компетентностите (като условие за поддържане на качеството на образованието).

И. Като цяло са ясни и реалистични с оглед на изискването, т.е. те могат да се наблюдават, измерват и оценяват.

1. Като пример могат да се посочат стандарти и от двете образователни степени:

Прогимназиален етап V – VIII клас:

„Установява синхронност и асинхронност между събития и личности от националната и световната история”;

„Използва хронологични и пространствени ориентири при обяснение на исторически събития”;

“Познава Конституцията като основен закон на Р България и основни права и задължения на българските граждани”;

„Разпознава съдържанието на историческите понятия, с които работи”;

„Познава възникването на основните религии и влиянието им върху човешките цивилизации”;

„Определя принадлежност към общност въз основа на езикови и религиозни особености”;

“Установява взаимовръзка между природните условия и обществен живот”;

„Извлича информация от текстове, карти, изображения, схеми, диаграми”;

„Различава факти от аргументи и оценки”;

„Съставя кратки писмени текстове с помощта на съпътстващи въпроси”.

Гимназиален етап IX - XII клас:

„Установява самобитност, приемственост и взаимни влияния между култури и цивилизации”;

“Познава паметници и традиции, принадлежащи на различни култури”;

„Установява синхронност или асинхронност, хронологични различия и регионални особености в историческото и културното развитие на различните общества”;

„Установява различия в начините на живот, религиозните вярвания и в разбиранията за ценностите в различните общества”;

“Установява зависимост между развитието на техниката, икономиката, социалните идеи и всекидневния живот на човека”;

„Съставя самостоятелно писмени текстове (описание, разсъждение, анализ на документ) по съпътстващи въпроси”.

Доколкото Учебните програми по История и цивилизация представляват един детайлен и разгърнат „превод” на Държавните образователни изисквания за учебно съдържание по История и цивилизация, то може да се твърди, че Учебните програми по История и цивилизация (и поради посочените по-горе техни характеристики) също **създават** възможности за наблюдаване, измерване и оценяване на компетентностите на учениците в хода на цялостния курс на обучение по история в средното училище.

2. В концепцията на ДООИ за УС са заложили съвременните възгледи за точен баланс между знания, умения и компетентности, като превес е даден на уменията и компетентностите. ”Изискването за овладяване определен обем знания за факти, събития, явления, процеси е подчинено на изграждането на съответните умения и компетентности“ (Р. Кушева, Методика, стр. 136).

3. Същевременно ДООИ за УС в двата образователни етапа показват вертикално и хоризонтално разгръщане и йерархизиране, приемственост и постепенно усложняване. Това ясно може да се види, когато се коментира съотнасянето на ДООИ за УС към таксономията на Блум. (Виж: **Приложение 1, 2 и 3**).

В началото на прогимназиалния етап - V клас, учениците за пръв път изучават цялостен курс по предмета История и цивилизация. Следователно в прогимназиалния етап V - VIII клас се поставят основите на общообразователния минимум. Поради това в ДООИ за УС този етап логично преобладават уменията от второ и трето познавателно равнище, като тези от първо познавателно равнище не изискват просто репродуциране на знания, а прилагане на тези знания при следващи познавателни дейности. Същевременно и в този етап са заложили няколко умения от по-високите, V и VI, познавателни равнища. (Виж: **Приложение 2**).

При сравняване на ДООИ за УС в прогимназиален и гимназиален етап ясно може да се проследи последователно повишаване на изискванията към уменията и компетентностите, които учениците овладяват. В гимназиалния етап преобладават умения от трето и четвърто познавателно равнище. Същевременно заложените в прогимназиалния етап няколко умения от по-високите V и VI познавателни равнища получават своето логично надграждане. (Виж: **Приложение 3**).

4. Като особено достойнство на ДООИ за УС изпъква формулирането на **ядро IV. “Източници на историята”**. Например: *“Извлича и интерпретира информация от различни типове източници”, “Съставя самостоятелно писмени текстове (описание, разсъждение, анализ на документ) по съпътстващи въпроси”*. Поставянето на акцент върху разбирането на значението на езика в развитието на познавателната дейност, както и върху обвързаността на мисловната дейност с дискурса задава нов ъгъл на разглеждането на формирането на уменията и компетентностите, необходими за реализация на младия човек.

5. По условие ДООИ за УС определят общообразователния минимум, който трябва да е постижим за 80 % от учениците. При продължаващата липса на адекватни ДООИ за системата на оценяване, която да съдържа не формални, а действащи съвременни критерии за оценяване на постиженията на учениците, това обаче остава твърде хипотетично. Независимо че по-голямата част от стандартите могат да се измерят, последното твърдение остава твърде теоретично, защото не е разработено съответствието между така формулирания общообразователен минимум по степени и етапи и съществуващата в българското училище скала за оценяване от 2 до 6. Поради това изискването ДООИ за УС да бъдат постижими за 80 % от учениците в българското училище не може да бъде гарантирано.

Отлагането на въвеждането на задължителния зрелостен изпит (единна национална система за външно оценяване) възпрепятства оптималното функциониране на ДООИ за УС, замислени да бъдат фундамент на този вид оценяване и проверка.

II. Във връзка с последното е и изводът, че измерването на постигането на ДООИ за УС в практиката се затруднява от някои техни характеристики.

1. Поведенческите глаголи, чрез които се задават стандартите, би следвало да насочват към заложеното задължително овладяване на съответното познавателно равнище (според Б. Блум – знание, разбиране, приложение, анализ, синтез, оценка), като фундаментални за общообразователния минимум са първите три равнища (знание, разбиране, приложение), които са основата за следващите три (анализ, синтез, оценка). **Различни познавателни равнища, определени със съответните поведенчески глаголи, понякога са заложи в един стандарт, което усложнява възможността съответният стандарт да бъде мерен.**

Например: В ядро **I. Фундаментите на съвременния свят (IX-XII клас)** „*Познава (знание) основни политически възгледи, идентифицира (анализ) политически модели на управление и обяснява (разбиране) развитието на институциите.*”

Възможността да се **формулират умения от различен ранг в познавателните равнища с еднакви поведенчески глаголи** поставя под въпрос отчетливата измеримост на очакваните резултати. Така “разграничава”, “идентифицира” могат да се отнесат към равнища на анализ, но “разграничава”, “разпознава” може да бъде и в първото – най-ниско познавателно равнище – знание.

Например: В ядро **II. Национално и световно историческо и културно наследство (V – VIII клас)** “*Идентифицира и описва характерни паметници на националната и световна култура*”. Би било уместно и подходящо ясно да се дефинират познавателните равнища и съответните им умения, които трябва да бъде овладени, за да се отговори на изискванията на образователната политика.

В други случаи са **използвани синоними, за да се определи явно идентично умение от едно равнище на познанието.**

Например: В ядро **IV. Източници на историята (V – VIII клас)** “*Разпознава и различава видове исторически източници*“. Едва ли е необходимо и възможно да се прецизират критерии, за да се измерят подобни близки и на практика покриващи се умения.

В някои случаи **в един и същи стандарт са заложи поведенчески глаголи от по-ниско и най-високото ниво на познавателно равнище.**

Например: В ядро **III. Човекът в историята (IX – XII клас)** “*Разграничава и оценява идеи и действия на личности в историята*“. Това естествено предполага необходимостта от мерене на различни умения за овладяване на различни равнища и поставя под съмнение необходимостта да се формулира стандарт, който да поставя акцент върху знание (*разграничава*), като е ясно, че овладяването на това равнище е задължително при залагане на умение за оценка, принадлежащо към най-високото познавателно ниво.

Също така **в един стандарт се срещат два глагола: установява и обяснява; описва и обяснява; установява и дава примери; дава примери и обяснява; съпоставя и обяснява; формулира и аргументира; представя и обяснява; подбира и използва; извлича и интерпретира; описва и съпоставя; разграничава и оценява; извлича и интерпретира** и др. Така определени, стандартите изискват различни мисловни операции. В контекста на разглеждания проблем се поставя въпросът за реалната възможност за измерване на постигането на съответния стандарт.

Например: В ядро **I. Фундаментите на съвременния свят (V – VIII клас)** присъстват стандарти като: “*Описва и обяснява възникването на държави, форми на държавно управление и институции*“, „*Описва и обяснява стопански, политически и духовни промени в българското общество по зададени показатели*“. Така се поставя проблемът какво всъщност се мери, дава ли се превес на една от двете характеристики, или

се измерват и двете едновременно, и ако да – в какво съотношение и пр. Целесъобразно е те или да се отделят, като умението за описание се обособи в отделен стандарт, с оглед на възрастовата характеристика на учениците от образователния етап V – VIII клас, или да се опростят, като се остави единият глагол от стандартите, глаголят, който съответства в по-голяма степен на заложената в стандарта цел. Така в V-VIII клас би било уместно да се заложи по-ниската степен на интелектуално умение, заложена в глагола *“описва”*, докато в гимназиалния етап подходящо е обратното.

2. В отделни случаи са зададени **повече от два глагола**, което също усложнява измерването на степента на овладяване на съответните умения.

Например: В **ядро IV. Източници на историята (V – VIII клас)** *„Съпоставя данни от различни исторически източници и открива противоречия или съвпадения при описание на едни и същи събития”*.

В **ядро I. Фундаментите на съвременния свят (IX-XII клас)** – *„Познава основни политически възгледи, идентифицира политически модели на управление и обяснява развитието на институциите”*.

В **ядро IV. Източници на историята (IX – XII клас)** *„Търси, подбира и обработва информация с помощта на средствата и ресурсите на ИКТ”*. Тук също е целесъобразно формулировката на стандартите да се опрости, за да може да се постигне по-резултатно заложената в него цел.

3. В стандартите също така са употребени **синоними** – *познава, разпознава, различава, разграничава, идентифицира*, което усложнява поставянето на акцента и създаването на точна методология за измерването на съответното умение. Тези глаголи, предполагащи усвояването на определени умения, се срещат както в различни стандарти, така и в един и същ, което не дава достатъчно яснота дали акцентът е върху зададеното умение или се определят някакви детайлни нюанси и се задава необходимостта от усвояване на различни в своята същност умения.

Например: В **ядро I. Фундаментите на съвременния свят (V – VIII клас)** *„Разпознава съдържанието на историческите понятия, с които работи”*.

В **ядро II. Национално и световно историческо и културно наследство (V – VIII клас)** *„Идентифицира и описва характерни паметници на националната и световна култура”*.

В **ядро IV. Източници на историята (V – VIII клас)** *„Разпознава и различава видове исторически източници”*.

и

В **ядро I. Фундаментите на съвременния свят (IX – XII клас)** *„Познава основни политически възгледи, идентифицира политически модели на управление и обяснява развитието на институциите”*.

В **ядро III. Човекът в историята (IX – XII клас)** *„Разграничава и оценява идеи и действия на личности в историята”*.

В **ядро IV. Източници на историята (IX – XII клас)** *„Различава факти, аргументи, идеи и средства за разрешаване на противоречия”*.

4. Редица заложен в ДООИ за учебно съдържание по История и цивилизация умения са зададени с **неясна степен на трудност**.

Например: В **ядро III. Човекът в историята** на етапа **V-VIII клас** е зададен стандарт, предполагащ умение *характеризира* и конкретно: *„Характеризира идеи за промяна на света и ги свързва с конкретни исторически личности.”* Така зададеното умение остава с неясна степен на трудност, още повече че е в комбинация с друго умение.

5. В етапа **IX - XII клас** се срещат едновременно стандарти с глаголи „оценява“, „прави оценка“.

Например: В **ядро II. Национално и световно историческо и културно наследство** „Прави оценка на значението на националното и европейското културно наследство в световната цивилизация“.

В **ядро III. Човекът в историята** „Разграничава и оценява идеи и действия на личности в историята“ и „Оценява значението на използването на научните и техническите открития за динамичния напредък на отделни общества.“ Едва ли е необходимо да се използват две форми за задаване на едно и също умение, а само по себе си това умение поставя въпроса как се измерва и оценява.

6. В етапа **IX-XII клас анализира** се среща в съчетание с други зададени умения.

Например: В **ядро I. Фундаментите на съвременния свят** „Подбира и използва основни понятия при описание, сравнение и анализ на исторически събития и процеси“.

В **ядро II. Национално и световно историческо и културно наследство** „Използва познания за националните ценности и традиции при анализ на събития от националната история“.

В **ядро IV. Източници на историята** „Изразява критично отношение при анализ на информация от различни източници“.

В такова съчетание умението за анализ като мисловна операция, конкретизирана в контекста на ДООИ за УС, остава трудно за измерване.

Също така *интерпретира*, заложено като умение, изисква критично отношение, което се появява в два стандарта, определени отново на пръв поглед като различни, но припокриващи се и то в едно и също **ядро IV. Източници на историята (IX-XII клас)**: „Извлича и интерпретира информация от различни типове източници (исторически документи, карти, диаграми, снимки, афиши, статистически данни и др.)“ и „Изразява критично отношение при анализ на информация от различни източници“. Меренето на критичното отношение също остава доста неясно.

7. При липсата на действащи ДООИ за оценяване, в стандартите се срещат и **умения, които трудно и с много уговорки биха могли да бъдат измерени**. Сред тях могат да се посочат: В **ядро IV. Източници на историята (V – VIII клас)** „Ориентира се във възможностите на ИКТ за търсене и придобиване на информация.“

В **ядро IV. Източници на историята (IX – XII клас)** „Търси, подбира и обработва информация с помощта на средствата и ресурсите на ИКТ“.

8. Формулировката на стандарта, отнасящ се до уменията за боравене с основни понятия в **ядро I. Фундаментите на съвременния свят (IX – XII клас)** „Подбира и използва основни понятия при описание, сравнение и анализ на исторически събития и процеси.“, оставя впечатление за ограничаване на изискването само в рамките на трите посочени операции – *описание, сравнение, анализ*, и влиза във формално противоречие с останалите умения и компетенции - *обяснява, идентифицира, характеризира, представя* и пр., които без съмнение изискват същия коректен подбор и използване на исторически понятия. Това, че стандартът, свързан с умението за боравене с исторически понятия, е поставен в **ядро I**, може да подведе за валидността му само в контекста на съответното ядро.

Особено важно е да се подчертае, че в **Учебните програми по История и цивилизация за всички класове са направени сериозни и, в значителна степен, успешни опити да се преодолеят така посочените затруднения, като се опростят, прецизират или конкретизират поведенческите глаголи в съответните стандарти**. (Примерите за това виж в *Анализа по т. IV от Проекта*). Това дава основание да се направи изводът, че **Учебните програми по История и цивилизация за всички класове са по-скоро**

проактивни по отношение на възможностите за измеримост на компетенциите на учениците.

Б. Усвояване на базисни и специфични компетентности (комуникативни умения на роден език; комуникативни умения на чужд език; математическа грамотност и базови познания в областта на науките и технологиите; дигитални компетентности; умения за самостоятелно учене и събиране на информация; граждански компетентности и умения за междуличностно общуване; предприемачество; културна компетентности – изразяване на идеи, креативност, опит, емоционално и естетическо съпреживяване на света чрез музика, литература, пластични изкуства).

1. Комуникативни умения на роден език (а също и на чужд език в системата на билингвалното обучение).

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание (ДОИ за УС), както и Учебните програми (УП) по История и цивилизация са **проактивни**.

Необходимо е да се отбележи, че овладяването на комуникативните умения е пряко свързано с езиковата грамотност. Става дума за базисните умения за писмено и устно разбиране и писмено и устно изразяване. Може да се твърди, че ДОИ за УС и УП по История и цивилизация са определено проактивни и в двете направления. Те дават големи възможности за организиране на разнообразни дейности за развиване на умения за четене и слушане с различни стратегически цели, за четене и слушане с разбиране, анализирани и оценяване на писмени, устни и визуални послания.

На тази основа могат да се предвиждат дейности за развиване и на комуникативните умения. Стандартите и Учебните програми съдържат голям потенциал за развиване на умения за писмено и устно изразяване, за създаване на писмени и устни послания от различен характер и с различна степен на сложност, за активно слушане и говорене в различни ситуации, за обмен на информация, за изказване на лично мнение. Особено важна характеристика на ДОИ за УС и на УП по История и цивилизация е, че поставят акцент върху овладяването на умения за разнообразни форми и средства за изразяване – символни, графични, числови, визуални, художествени и пр.

2. Математическа грамотност и базови познания в областта на науките и технологиите.

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са **проактивни**.

По специфичен начин, присъщ на предмета, ДОИ за УС и УП по История и цивилизация осигуряват възможности за развиване на умения за математическо мислене – обосноваване с помощта на числа, символи и модели. Стандартите и Учебните програми позволяват да се планират дейности, при които учениците да извършват изчисления и измервания, да разчитат и да интерпретират информация от разнообразни графики, схеми, диаграми, таблици и чертежи, да преобразуват информация от текстови или визуални източници в графични и обратно. Особена роля в това отношение има цялото **ядро IV. Източници на историята.**

3. Дигитални компетентности.

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са **проактивни**.

Доказателство за това е специалното внимание, отделено на усвояването и прилагането на информационните и комуникационните технологии. Пример за това са стандартите и тяхната конкретизация в програмите отново в **ядро IV. Източници на историята.**

4. Умения за самостоятелно учене и събиране на информация.

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са **проактивни**.

Уменията за самостоятелно учене и събиране на информация са основен акцент от ДОИ за УС като елемент на модернизацията на българското средно образование. Те отразяват достиженията на съвременната педагогическа наука за автономията на ученика, за усвояване на стратегии за учене. ДОИ за УС и УП по История и цивилизация съдържат голям потенциал за развиване на умения за откриване на причини и следствия на факти, явления, процеси, събития или поведения, както и на умения за анализ, синтез и оценка. Стандартите и техните проекции в програмите поощряват изразяването на лично мнение и позиция. Те стимулират развиването на самостоятелно критично мислене, основано на съпоставянето на различни гледни точки и на работа с широк набор от източници (вкл. и с ИКТ). Това се доказва със самата формулировка и подбор на поведенческите глаголи в стандартите.

5. Граждански компетентности и умения за междуличностно общуване.

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са **проактивни**. Това се проявява във формулировката и съдържанието на четирите ядра на стандартите, както и на свързаните с тях очаквани резултати. Много съществен елемент в Учебните програми по История и цивилизация за всички класове са посочените възможни връзки на Стандартите и Очакваните резултати по История и цивилизация с Държавните образователни изисквания. Това е едно значимо достойнство на Учебните програми, които по този начин „превеждат” и ДОИ за учебно съдържание по Гражданско образование и дават практически ориентири за възможностите за постигане и на тези Стандарти.

ДОИ и УП по История и цивилизация дават възможност на основата на интерпретиране на разнообразна по вид и съдържание информация у учениците да се развива самостоятелно критично мислене и на тази основа самостоятелна ориентация и адаптация към реалната социална действителност. **Ядро I. Фундаментите на съвременния свят** е ориентирано към усвояване на компетентности за разбиране на съвременността. **Ядро II. Национално и световно историческо и културно наследство** дава възможност да се откриват отношенията национално - световно културноисторическо наследство, да се осмисля националната история в контекста на световната. Особено важно в това отношение е **ядро III. Човекът в историята**, чийто акцент е върху ролята на човека в историята. Това ядро се отнася до действията и активността на гражданина в условията на различни политически системи, обществени структури и културни традиции. В него много ясно проличава връзката с целите на Гражданското образование. **Ядро IV. Източници на историята** цялостно създава възможности за развиване на умения за решаване на проблеми. Дейностите, които могат да бъдат организирани, са насочени преди всичко към продуктивна дейност с практическа ползност.

Що се отнася до уменията за междуличностно общуване, те са свързани както с комуникативните умения, така и с възможностите, които стандартите и програмите съдържат за формиране на отношения, а оттам и на ценностна ориентация.

6. Предприемачество.

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са **проактивни**. Поради спецификата на предмета, предприемачеството трябва да се разглежда в по-общ смисъл. То има връзка с развиването на умения за самостоятелно учене, за критично мислене, за избор на стратегии на учене, за решаване на проблеми и практическа продуктивна дейност.

7. Културни компетентности – изразяване на идеи, креативност, опит, емоционално и естетическо съпреживяване на света чрез музика, литература, пластични изкуства.

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са **проактивни**. В стандартите и програмите е отделено специално внимание за развиването на тези умения, проектирано в **цялото ядро II. Национално и световно историческо и културно наследство.**

В. Социална (гражданска, професионална/икономическа) интеграция на ученика в обществото в неговата динамика.

Г. Утвърждаване на европейските ценности (върховенство на закона; гражданска отговорност; човешки права; толерантност).

Д. Реализация на стандартите и на програмите в специфични регионални условия и социални контексти.

Е. Епистемологичен плурализъм на знанията.

Ж. Прилагане на съвременни образователни технологии: интерактивни методи, когнитивни теории, конструктивистки дизайн на обучението.

Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са **проактивни** и спрямопотребности и приоритети в общоевропейското пространство. Възможностите за това се съдържат в различна степен във всички ядра, в съдържащите се в тях стандарти, както и в съответстващите им очаквани резултати. Конкретните примери за това се съдържат по-горе в анализа и не е необходимо да се повтарят.

3. Ученикова мотивация за учене.

Като цяло Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са по-скоро **проактивни** при направените по-горе уговорки. Възможностите за развиване на учениковата мотивация за учене обаче са свързани не само със стандартите и с учебните програми, а и с учебниците и учебните помагала и особено със системата за проверка и оценяване на постиженията на учениците. Фактът, че не всички тези условия са налице обаче, не е същностен проблем на Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и на Учебните програми по История и цивилизация.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Така направеният анализ дава основания за някои заключения. Като цяло Държавните образователни за учебно съдържание и Учебните програми по История и цивилизация са по-скоро **проактивни** спрямо приложените показатели. Част от посочените затруднения при измерването и прилагането им са избегнати при изработването на Учебните програми по История и цивилизация, а другите биха могли да бъдат редактирани.

Това обаче не бива да става преди да се изпълнят определени условия, предвидени още в началото на процеса на модернизация на средното образование: **да се прецизира определението „общообразователен минимум“** и то да намери прагматично насочени измерения; **да се изработят и приемат адекватни и функциониращи Държавни образователни изисквания за системата на оценяване** на постиженията на учениците, обвързани както с общообразователния минимум, така и със съществуващата скала за оценяване от 2 до 6 (а може би е време и тази скала да бъде преосмислена и променена в посока на по-голямо съответствие на разнообразието на индивидуалните постижения на всеки отделен ученик?); на основата на такива ДОИ за системата за оценяване да се изработят, апробират и едва тогава въведат различните форми на външно оценяване. Едва тогава би могло да се направи цялостна обективна оценка на функционалността и

действеността на Държавните образователни за учебно съдържание не само по История и цивилизация, но и по всички останали предмети.

Приложение 1. Формулиране на поведенческите цели: Таксономия на Блум за целите на образованието

КОГНИТИВНА ОБЛАСТ	ФОРМУЛИРОВКИ ЗА ОБЩИ ЦЕЛИ
Знания - Паметта за научен вече материал. Отнася се от факти до теории. Основното е способността да се възпроизведе необходимата в момента информация.	Познава конкретните факти, знае общата терминология основните концепции, функциите на ....
Разбиране - Способността да се схване смисъла на изучаваната материя. Проявява се при трансформиране на знанията чрез обяснение, обобщение, оценяване на бъдещи тенденции. Използва се информация от вече изучавани области	Разбира факти, принципи, обяснява методи и процедури, оценява последствията.
Приложение - Способност да се използва наученото в нови и конкретни ситуации. Свързва се с прилагането на принципи, правила, концепции, методи, теории. Знанията и разбиранията се прилагат в съвсем нови, неизучавани области и ситуации.	Прилага концепции и принципи в нови ситуации. Демонстрира правилна употреба на нов метод или процедура.
Анализ - Способността за разделянето на дадена материя на съставните ѝ части, за да се разбере и изследва структурата ѝ. Свързан е с определянето на компонентите, анализ на връзките им, изследване на принципите за организиране на съответната материя. По-високото ниво за схващане на смисъла се свързва освен със съдържанието и със структурата на материала.	Разпознава неявно формулирани идеи и предположения. Разпознава логически парадокси и софизми в разсъжденията. Различава факти от изводи. Оценява приложимостта на данните. Анализира структурата на план, проект, експеримент. Прави разбивка на материите съставните му части.
Синтез - Обединяване на новите части, за да се получи ново цяло. Свързва се с разработката на нов метод за комуникация, план за действие при изследователска работа, проект, система от абстрактни отношения, например класифициране на информацията. Изисква се творческо поведение с акцент върху разработката на нови модели и структури.	Развива нови идеи. Организира добре изложението в писмена тема. Има добре развита и организирана реч. Разработва план за проект. Интегрира научен материал от други области в план за решаване на даден проблем.
Оценка - Способността да се окачествява стойността /ценността/ на дадена материя / твърдение, роман, стих, доклад, план и др./ с дадено предназначение. Оценките се базират на точно определени критерии. Резултатите от учебния процес изискват най-високо ниво в когнитивната област, защото съдържат елементи от всички други категории, плюс съзнателно оценяване на стойности.	Оценява логическата съгласуваност на даден писмен материал, адекватност на данните, подкрепящи заключенията. Оценява стойността на работата, като използва външни /независими/ стандарти за качество. Оценява стойността на работата като използва вътрешни критерии.

Приложение 2. ПОВЕДЕНЧЕСКИ ГЛАГОЛИ В ДОИ ЗА УС ЗА ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП

ЯДРО НА УС	ЗНАНИЕ	РАЗБИРАНЕ	ПРИЛОЖЕНИЕ	АНАЛИЗ	СИНТЕЗ	ОЦЕНКА
------------	--------	-----------	------------	--------	--------	--------

I. ментите на земенния свят	ОПИСВА ОПИСВА ПОЗНАВА	ОБЯСНЯВА ОБЯСНЯВА ОБЯСНЯВА РАЗПОЗНАВ А	УСТАНОВЯВА ИЗПОЛЗВА	РАЗГРАНИЧАВА		
II. ционално и етовно рическо и лтурно ледство	ОПИСВА ПОЗНАВА ОПРЕДЕЛЯ	ДАВА ПРИМЕРИ	УСТАНОВЯВА	ИДЕНТИФИЦИРА		
III. ивекът в торията		ОБЯСНЯВА ДАВА ПРИМЕРИ	ХАРАКТЕРИЗИРА УСТАНОВЯВА		СВЪРЗВА	
IV. учници на торията	ОПИСВА ОРИЕНТИРА СЕ	РАЗПОЗНАВ РАЗЛИЧАВА А	СЪПОСТАВЯ ОТКРИВА	ИЗВЛИЧА ИНФОРМАЦИЯ РАЗЛИЧАВА	СЪСТАВЯ ФОРМУЛИРА	АРГУМЕНТИРА

**Приложение 3.
ПОВЕДЕНЧЕСКИ ГЛАГОЛИ В ДОИ ЗА УС ЗА ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП**

ПРО НА УС	ЗНАНИЕ	РАЗБИРАНЕ	ПРИЛОЖЕНИЕ	АНАЛИЗ	СИНТЕЗ	
I. ите на ия СВЯТ	ПОЗНАВА ОПРЕДЕЛЯ ПОДБИРА ОПИСВА	ОБЯСНЯВА ОБЯСНЯВА ОБЯСНЯВА ОБЯСНЯВА	УСТАНОВЯВА ПРЕДСТАВЯ ПРИЛАГА ИЗПОЛЗВА	ИДЕНТИФИЦИРА		
II. ПНО И НО СКО И НО СТВО	ПОЗНАВА		УСТАНОВЯВА ИЗПОЛЗВА ПОЗНАНИЯ УСТАНОВЯВА	АНАЛИЗИРА		ОЦЕНКА
III. Т В ята	ОПИСВА ОПРЕДЕЛЯ	ОБЯСНЯВА	СЪПОСТАВЯ УСТАНОВЯВА УСТАНОВЯВА	РАЗГРАНИЧАВА		ОЦЕНЯВА ОЦЕНЯВА
IV. ди на ята	ПОДБИРА		СЪПОСТАВЯ	ИЗВЛИЧА ТЪРСИ РАЗЛИЧАВА АНАЛИЗИРА	ОБРАБОТВА ПРАВИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ СЪСТАВЯ САМОСТОЯТЕЛНО ПИСМЕНИ ТЕКСТОВЕ	ИНТЕРПРЕТИ ИЗРАЗЯВА КРИТИЧНО ОТНОШЕНИЕ

